

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความหมายโดยรวม หมายถึง การขยายตัวในความสามารถของประเทศใดประเทศหนึ่งในการที่จะผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการ และยกระดับการอยู่ดีกินดีของประชาชน แต่เนื่องจากความสามารถในการผลิตของประเทศใดๆ นั้นจะขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของปัจจัยในการผลิตตลอดจนเทคนิคในการผลิต ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นเป็นกระบวนการที่ขยายและปรับปรุงสิ่งต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดความสามารถในการผลิตของแต่ละประเทศ ความต้องการที่จะเพิ่มอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีหลายสาเหตุ เช่น เกิดจากความตื่นตัวที่ความต้องการระดับความเป็นอยู่ให้ทัดเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้วเนื่องจากการติดต่อสื่อสาร โทรคมนาคมที่เจริญขึ้นทำให้มองเห็นความแตกต่างในด้านความเป็นอยู่ จึงเกิดการรับรู้ว่าการเพิ่มอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่ดี หรือ อาจเกิดจากการที่แต่ละประเทศพยายามฟื้นฟูและพัฒนาประเทศของตนให้ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ หรือเกิดจากการที่ประชากรมีการขยายตัวและความก้าวหน้าทางการแพทย์ทำให้อัตราการตายลดน้อยลงก่อให้เกิดความต้องการสินค้ามากขึ้น จึงเกิดความจำเป็นของการเพิ่มกำลังการผลิตเพื่อรักษาระดับความเป็นอยู่ในระดับเดิมหรือเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

การพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตนั้นมีได้หมายความแต่เพียงให้ความสำคัญกับภาคการผลิตภาคใดภาคหนึ่งเป็นสำคัญแต่ควรจะหมายถึงลักษณะการเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ มีรากฐานการเจริญเติบโตที่มั่นคง คือไม่ต้องพึ่งพุนจากต่างประเทศมาก มีแรงงานที่มีคุณภาพและที่สำคัญที่สุดคุณภาพชีวิตของประชากรต้องอยู่ในระดับมาตรฐานด้วยจึงจะถือว่าการพัฒนาเหล่านั้นประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง ที่ผ่านมามาดูเห็นได้ว่าประเทศไทยมีแนวโน้มในการพัฒนาประเทศทางด้านอุตสาหกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยพิจารณาสัดส่วนสินค้าอุตสาหกรรมในการส่งออกโดย ปี 2545 คิดเป็นร้อยละ 0.76 และในปี 2548 คิดเป็นร้อยละ 0.78 ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมดจากการคำนวณข้อมูลธนาคารแห่งประเทศไทย (2548) แต่อย่างไรก็ดี ภาคการเกษตรยังคงมีความสำคัญอยู่มากเมื่อพิจารณาในรูปของการเป็นแหล่งผลิตปัจจัยการผลิตหลายชนิดให้กับภาคอุตสาหกรรมและ

เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในภาคเกษตรกรรม โดยมีอาชีพเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 56 ของประชากรทั้งหมดจากผลการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548) หากปีใดผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำทำให้รายได้ของเกษตรกรลดลง อำนาจการซื้อลดลงเป็นผลให้การจำหน่ายสินค้าอื่นๆ ลดลงตามไปด้วย จากกรณีดังกล่าวเห็นได้ว่า ภาคการเกษตรมีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมเพียงอย่างเดียวไม่อาจนำประเทศสู่ความมั่งคั่งอย่างแท้จริงได้ต้องพัฒนาภาคเกษตรกรรมควบคู่ไปด้วย

สำหรับประเทศไทยเนื่องด้วยปัจจัยหลายประการ อาทิเช่นสภาพดินฟ้าอากาศ และสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยทำให้ประเทศไทยดำรงสภาพเป็นประเทศเกษตรกรรมมาช้านาน และคงจะตลอดไป แม้ว่าอาจจะลดความสำคัญลงไปบ้างก็ตาม และเนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศมีอาชีพเกษตรกรรมหรือเป็นเกษตรกรคิดประมาณร้อยละ 56 ของประชากรทั้งหมดหรือประมาณ 33.6 ล้านคน โดยมีมูลค่าของสินค้าที่ผลิตได้ในภาคเกษตรปีละ 540,000-620,000 ล้านบาท (สุคใจ ทูลพานิชย์กิจ, 2547: 203) และถ้าพิจารณาในด้านการส่งออกการเกษตรยังคงมีความสำคัญต่อประเทศและต่อโลก เนื่องจากไทยเป็นผู้ผลิตและส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารเป็นลำดับที่ 8 โดยในปี 2548 มูลค่าการส่งออกคิดเป็นร้อยละ 23 ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมด (เอกสารประกอบการบรรยายวิชาเฉพาะกลุ่มด้านเกษตรกรรม, 2549) และมีสินค้าส่งออกมากติดอันดับต้นๆ ของโลกซึ่ง ได้แก่ ยางพารา ข้าว มันสำปะหลัง สับปะรดกระป๋อง และกุ้งกุลาดำ และได้มีความร่วมมือทางวิชาการเกษตรกับนานาประเทศในการค้นคว้าวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้และความชำนาญในการเพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพในการผลิต รวมทั้งเพื่อให้เกษตรกรสามารถพัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรให้ตรงตามต้องการของตลาดโลกและช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศได้ต่อไป

นโยบายด้านการเกษตรสำหรับประเทศไทยนั้นมีความสำคัญอย่างมากเห็นได้จากการกำหนดนโยบายต่างของภาครัฐเพื่อที่จะพัฒนาภาคการเกษตรควบคู่ไปกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งถือได้ว่าเป็นเป้าหมายสำคัญอย่างมากในการพัฒนาในทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยด้วยโดยประเทศไทยได้กำหนดเป้าหมายอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจไว้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติไว้ในทุกๆ แผนนับตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึงปัจจุบันซึ่งนับได้ว่าเป็นฉบับที่ 10 แล้วนั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป้าหมายสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแต่ละฉบับนั้นจะมีเป้าหมายสำคัญประการหนึ่ง คือ มุ่งหวังจะให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นในประเทศ (ตารางที่ 1.1) ภาคการเกษตรที่ถือได้ว่าเป็นสาขาหลักที่ทำรายได้ให้ประเทศและจากการที่มีทรัพยากรทั้งกำลังคน และทรัพยากรจำนวนมาก

จากการพิจารณาถึงผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้นพบว่าสาขาเกษตรกรรมมีมูลค่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อเทียบสัดส่วนกับผลิตภัณฑ์นอกสาขาเกษตรแล้วพบว่า จะมีมูลค่าน้อยกว่าและเป็นไปในทางที่ลดลง (ตารางที่ 1.2 และ 1.3) โดยพิจารณาจากผลิตภัณฑ์ในประเทศ (ตามราคาปี 2531) สาขาเกษตรกรรมในปี พ.ศ. 2494 ซึ่งเป็นปีที่ใช้เป็นฐานในการคำนวณรายได้ประชาชาติของไทย มีมูลค่า 50,524 ล้านบาท เมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ มีสัดส่วนร้อยละ 37.88 และในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นปีเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้น (ตามราคาปี 2531) สาขาเกษตรกรรมมีมูลค่า 73,314 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 30.88 ของผลิตภัณฑ์ทั้งหมดผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศภาคเกษตร (คำนวณจากข้อมูลในตารางที่ 1.2) เมื่อเทียบกับภาพรวมในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา (ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 - 8) จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก โดยมีแนวโน้มลดลงจากสัดส่วนประมาณร้อยละ 30 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 เหลือประมาณร้อยละ 11 (คำนวณจากข้อมูลในตารางที่ 1.2) ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 7 และ 8 และคาดว่าจะลดลงอีกอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 1.1 อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจในแต่ละแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

(หน่วย : ร้อยละ)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ	อัตราการเจริญเติบโต			
	ภาคเกษตร		ส่วนรวม	
	เป้าหมาย	ผล	เป้าหมาย	ผล
แผนพัฒนาฯฉบับที่ 1	3	4.6	5	7.3
แผนพัฒนาฯฉบับที่ 2	4.3	4.2	8.5	7.2
แผนพัฒนาฯฉบับที่ 3	5.1	4.2	7	6.6
แผนพัฒนาฯฉบับที่ 4	5	4.1	7	6.3
แผนพัฒนาฯฉบับที่ 5	4.5	3.7	6.6	5.3
แผนพัฒนาฯฉบับที่ 6	2.9	4.6	5	11.4
แผนพัฒนาฯฉบับที่ 7	3.4	2.9	8.2	8.5
แผนพัฒนาฯฉบับที่ 8	3	1.05	ไม่ได้กำหนด	-0.22

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549)

ตารางที่ 1.2 มูลค่าผลิตภัณฑ์ในประเทศตาม (GDP) ราคาปี 2531 แสดงเฉพาะปีแรกของแต่ละแผน
(หน่วย : ล้านบาท)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ	ผลิตภัณฑ์ในประเทศ		
	รวม	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
ก่อนแผนพัฒนา 2494	133,366	50,524	82,842
ฉบับที่ 1 2504	237,420	73,314	164,106
ฉบับที่ 2 2510	384,550	100,303	284,248
ฉบับที่ 3 2515	522,344	134,105	388,239
ฉบับที่ 4 2520	755,415	169,319	586,096
ฉบับที่ 5 2525	1019,501	198,825	820,676
ฉบับที่ 6 2530	1376,847	228,346	1,148,501
ฉบับที่ 7 2535	2282,572	296,277	1,986,295
ฉบับที่ 8 2540	3115,338	326,836	2,788,502
ฉบับที่ 9 2545	3,193,912*	360,768*	2,833,145*

หมายเหตุ: * หมายถึงประมาณการ โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

ที่มา: รายได้ประชาชาติของประเทศไทยฉบับต่างๆ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549)

สาเหตุหลักๆ ที่ทำให้ผลิตผลทางภาคการเกษตรลดลงนั้นอาจเป็นเพราะเศรษฐกิจการผลิตในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ภาคการผลิตนอกเกษตร อาทิ อุตสาหกรรม การค้า การบริการ ได้ขยายตัวมากขึ้นในระดับที่สูง (ตารางที่ 1.4) เนื่องมาจากการขยายตัวของการลงทุนและส่งออกของอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อส่งออก รวมทั้งมีการลงทุนในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในภาคนอกเกษตรเพื่อทดแทนการนำเข้า อีกสาเหตุหนึ่งคือปัญหาในการขยายตัวทางด้านการผลิตทางการเกษตรจะมีข้อจำกัดในเรื่องที่ดินเนื่องจาก ผลิตภาพของที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์นอกจากนี้ยังประสบปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำไม่มีเสถียรภาพ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547)

ตารางที่ 1.3 สัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) แยกตามภาคการผลิต ณ ราคาปี 2531

(หน่วย : ร้อยละ)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ	ผลิตภัณฑ์ในประเทศ		
	รวม	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
ก่อนแผนพัฒนา 2494	100	37.88371849	62.11628151
ฉบับที่ 1 2504	100	30.87945413	69.12054587
ฉบับที่ 2 2510	100	26.08321415	73.9170459
ฉบับที่ 3 2515	100	25.67369396	74.32630604
ฉบับที่ 4 2520	100	22.41403732	77.58596268
ฉบับที่ 5 2525	100	19.50218784	80.49781216
ฉบับที่ 6 2530	100	16.58470404	83.41529596
ฉบับที่ 7 2535	100	12.97996295	87.02003705
ฉบับที่ 8 2540	100	10.49118908	89.50881092
ฉบับที่ 9 2545	100	11.29548967	88.70454164

ที่มา: คำนวณจากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549)

อีกประเด็นหนึ่งในปัญหาของภาคเกษตรกรรม พบว่า การใช้ฐานการผลิตด้านที่ดินและแรงงานได้ลดความสำคัญลงไปในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547) อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีผลกระทบต่อภาคการเกษตรของไทยทำให้ต้องมีการปรับตัวเพื่อรับสถานการณ์และต้องใช้ความรู้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศรวมทั้งเทคโนโลยีชีวภาพทำให้โครงสร้างการผลิตทางการเกษตรปรับตัวสู่การผลิตที่ต้องอาศัย “ทุนและองค์ความรู้” (Capital & Knowledge) มากขึ้น เพื่อให้ทันต่อการแข่งขันกับประเทศอื่นในตลาดโลก และเพื่อทดแทนปัจจัยการผลิตทางการเกษตรที่มีแนวโน้มลดลงไปตามลำดับดังกล่าวมาแล้ว ปัจจุบันจึงพบว่าการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ปัจจัยการผลิต ตั้งแต่การใช้พันธุ์ดี คูแฉจัดการฟาร์ม เทคโนโลยีการตัดแต่งพันธุ์กรรมตลอดจนการเก็บเกี่ยวผลผลิต ทำให้เกิดการพัฒนาและควบคุมคุณภาพในกระบวนการแปรรูปให้ได้มาตรฐานสากล และจากการที่กำลังแรงงานในภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ จากร้อยละ 62.84 ในปี 2525 เป็นร้อยละ 49.33 ในปี 2548 (ตารางที่ 1.5) เนื่องจากแรงงานภาคเกษตรได้เคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานนอกภาคเกษตรที่มีค่าจ้างและสวัสดิการต่างๆ สูงกว่าภาคเกษตรมาก ซึ่งแรงงานที่เหลืออยู่ในภาคเกษตรส่วนใหญ่เป็นแรงงานวัยเด็กและวัยชราไม่สามารถเคลื่อนย้าย

ตารางที่ 1.4 สัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) แยกตามสาขาการผลิต ณ ราคาปี 2531

(หน่วย: ร้อยละ)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ		ภาคเกษตร							รวม	นอก เกษตร	ผลิตภัณฑ์ มวลรวม ในประเทศ
		พืช	ปศุสัตว์	ประมง	ป่าไม้	บริการ ทาง เกษตร	แปรรูป อย่าง ง่าย				
ฉบับที่ 1 ^{3/}	2504-2509	21.27	2.92	1.82	3.28	^{1/}	^{2/}	29.83	70.17	100	
ฉบับที่ 2 ^{3/}	2510-2514	16.73	2.25	3.14	2.99	^{1/}	^{2/}	25.92	74.88	100	
ฉบับที่ 3 ^{4/}	2515-2519	15.24	2.2	2.46	2.6	2.59	25.08		74.92	100	
ฉบับที่ 4 ^{4/}	2520-2524	12.98	2.12	2.07	1.65	2.57	21.16		78.61	100	
ฉบับที่ 5 ^{4/}	2525-2529	12.0	1.8	1.84	1.02	0.78	1.56	19.01	80.99	100	
ฉบับที่ 6 ^{4/}	2530-2534	9.2	1.58	1.59	0.5	0.54	1.48	14.88	85.12	100	
ฉบับที่ 7 ^{4/}	2535-2539	6.67	1.17	1.75	0.18	0.33	1.34	11.42	88.58	100	
ฉบับที่ 5 ^{4/}	2525-2529	12.0	1.8	1.84	1.02	0.78	1.56	19.01	80.99	100	
ฉบับที่ 6 ^{4/}	2530-2534	9.2	1.58	1.59	0.5	0.54	1.48	14.88	85.12	100	
ฉบับที่ 7 ^{4/}	2535-2539	6.67	1.17	1.75	0.18	0.33	1.34	11.42	88.58	100	
ฉบับที่ 8 ^{4/}	2540-2544	6.91	1.09	1.63	0.1	0.29	1.26	11.29	88.71	100	
ฉบับที่ 9	2545*	7.03	1.14	1.51	0.1	0.26	1.14	11.18	88.82	100	
ฉบับที่ 9	2546*	7.0	1.12	1.49	0.1	0.25	1.18	11.14	88.86	100	

หมายเหตุ: 1. ตัวเลขที่แสดงเป็นค่าเฉลี่ยของแผนพัฒนาฯแต่ละฉบับ

2. * หมายถึง ตัวเลขประมาณ โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

3. ^{1/} หมายถึง รวมอยู่ในหมวดพืช

^{2/} หมายถึง รวมอยู่ในหมวดนอกเกษตร

^{3/} หมายถึง คำนวณจากสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ

^{4/} หมายถึง ข้อมูลจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

ที่มา: รายได้ประชาชาติฉบับต่างๆของประเทศไทย คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 1.5 จำนวนแรงงานทั้งประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 - 2548

ปี	แรงงานทั้งประเทศ				
	รวม (ล้านคน)	ในภาคเกษตร (ล้านคน)	ร้อยละ	นอกภาคเกษตร (ล้านคน)	ร้อยละ
2525	28.39	17.84	62.84	10.55	37.16
2530	31.01	18.85	60.81	12.15	39.19
2535	33.01	19.68	59.63	13.33	40.37
2540	34.85	20.02	57.43	14.84	42.57
2544	36.34	19.32	53.16	17.02	46.84
2545	36.71	18.95	51.63	17.75	48.37
2548	37.81	18.65	49.33	19.16	50.67

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2547)

แรงงานได้แล้วเป็นส่วนใหญ่ส่งผลต่อการผลิตทางการเกษตรทำให้ผลิตภาพแรงงานภาคเกษตรค่อนข้างต่ำหรือแตกต่างจากนอกภาคเกษตรประมาณ 1:8.82 เท่า (ตารางที่ 1.6) ดังนั้น การพัฒนาแรงงานภาคเกษตรโดยการลงทุนทางด้านทุนมนุษย์ อาทิ เช่น การให้การศึกษาไม่ว่าจะเป็นในหรือนอกระบบจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้แรงงานภาคเกษตรที่เหลืออยู่สามารถเพิ่มผลิตภาพการผลิตให้ทัดเทียมกับภาคการผลิตอื่นๆ ได้โดยอาศัยแนวคิดที่ว่าผู้ที่มีการศึกษาจะมีโอกาสพัฒนาทักษะการเรียนรู้ได้ดีขึ้นซึ่งทักษะที่กล่าวถึงนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ (สุคใจ ทูลพานิชย์กิจ, 2547)

ตารางที่ 1.6 ผลผลิตภาพแรงงานเกษตรและนอกภาคเกษตร ระหว่างปี พ.ศ. 2525 – 2548

(หน่วย: บาท/คน/ปี)

ปี	เกษตร	นอกเกษตร	สัดส่วนของภาคเกษตร กับนอกภาคเกษตร
2525	8749	64983	1:7.43
2530	10847	90135	1:8.31
2535	17686	186277	1:10.53
2540	22341	288802	1:12.93
2544	24273	274088	1:11.29
2545	27134	278040	1:10.25
2548	37868	333939	1:8.82

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2549)

ความสำคัญของแรงงานหรือทรัพยากรมนุษย์ถือว่าเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เพราะเป็นตัวจักรอีกตัวหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยบุคคลสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรมนุษย์มีบทบาทอย่างมากคือ ศาสตราจารย์ Theodore W. Schultz (สิริลักษณ์ ตระกูลรุ่ง, 2544: 9) ที่ได้ทำการศึกษาถึงตัวแปรต่างๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และพบว่าผลของการขยายตัวทางเศรษฐกิจนั้นมีตัวแปรในเรื่องคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์หรือทุนมนุษย์รวมอยู่ด้วย สำหรับคุณภาพของแรงงานนั้นขึ้นอยู่กับโอกาสในการศึกษาอบรมเพราะการพัฒนาเศรษฐกิจต้องอาศัยการปรับตัวของคนส่วนใหญ่ให้เข้ากับสถานการณ์และความรู้ใหม่ ๆ ตลอดจนการใช้โอกาสให้เกิดประโยชน์ ดังคำกล่าวที่ว่า “ถึงแม้จะมีนโยบายในด้านอื่น ๆ ที่วางแผนไว้ดีแล้ว ประเทศจะไม่สามารถเจริญเติบโต ได้ในระยะยาวถ้าขาดทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ รัฐบาลสามารถพัฒนาทรัพยากรแรงงานได้โดยผ่านระบบการศึกษาและการฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพซึ่งประเทศไทยจะสามารถประสบความสำเร็จจากการแข่งขันกับต่างประเทศในอนาคตได้นั้น จะขึ้นอยู่กับความสามารถของแรงงานที่มีทักษะและความสามารถสูงขึ้น” (สุชาติ ธาดาธำรงเวช, 2533: 7)

จากข้อความข้างต้นกล่าวได้ว่าประเทศใดที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสูงย่อมสร้างความได้เปรียบให้กับประเทศได้มากในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สำหรับประเทศไทยแม้ว่าจะเล็งเห็นความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ผ่านทางด้านการศึกษามาตั้งแต่เริ่มแรกของการพัฒนาประเทศคือเห็นว่าการศึกษเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (สำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2504) แต่ระดับการศึกษาของประชากรไทย โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว (ตารางที่ 1.7) ถือว่าน้อยมาก ทั้งที่ทรัพยากรมนุษย์คือปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะเป็นพื้นฐานไปสู่การพัฒนาประเทศ (สมชาย สิริเชียรธรรม, 2540: 9-1) เมื่อพิจารณาถึงสภาพของตัวชี้วัดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ 2 ตัว คือ การค้าระหว่างประเทศ และทุนมนุษย์ของประเทศไทย กล่าวได้ว่ายังคงมีปัญหาเนื่องจากช่องว่างการค้าของไทย (trade gap) ซึ่งเท่ากับผลต่างของมูลค่าการส่งออกและการนำเข้าของไทย มีค่าติดลบมาอย่างต่อเนื่อง (ตารางที่ 1.8) ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่ประเทศได้พยายามใช้แนวทางในการพัฒนาประเทศโดยเน้นไปในทางอุตสาหกรรมมากทำให้ต้องมีการนำเข้าสินค้าประเภททุนเป็นมูลค่าที่สูง (ตารางที่ 1.9) ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทยนั้นมีทักษะ ความรู้ ความชำนาญต่ำทำให้ไม่สามารถคิดค้นเทคโนโลยีได้เอง (วรนนท์ กิตติอัมพานนท์, 2530: 152) ในขณะที่มูลค่าการส่งออกของไทยมีน้อยกว่าทำให้ประเทศไทยประสบปัญหาขาดดุลมาโดยตลอด

ตารางที่ 1.7 ดัชนีการศึกษา ปี 2547

(หน่วย: ร้อยละ)

ประเทศ	อัตราการเข้าเรียนตามเกณฑ์อายุประชากรปี 2547		
	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา	อุดมศึกษา
ประเทศที่มีระดับรายได้ต่ำ			
ลาว	116	46	6
กัมพูชา	137	26	3
คองโก	89	32	4
ประเทศที่มีระดับรายได้ปานกลาง			
มาเลเซีย	93	70	29
ไทย	99	77	41
ฟิลิปปินส์	113	84	29
ประเทศที่มีระดับรายได้สูง			
สหรัฐอเมริกา	100	95	83
ญี่ปุ่น	100	102	52
สวีเดน	103	93	45

หมายเหตุ: ค่าร้อยละที่มากกว่า 100 หมายถึง นักเรียนชั้นประถมศึกษาบางส่วนอายุต่ำกว่าหรือมากกว่าเกณฑ์มาตรฐานการเข้าศึกษาระดับประถมศึกษา

ที่มา: world bank (2004)

ตารางที่ 1.8 มูลค่าการส่งออก นำเข้า และดุลการค้าของประเทศไทย

(หน่วย: ล้านบาท)

ปีพ.ศ.	มูลค่าการส่งออก	มูลค่าการนำเข้า	ดุลการค้า
2530	259853.1	334208.9	- 74,355.80
2531	403569.8	513114.3	- 109,544.50
2532	516316.7	662886.8	-146570.1
2533	589775.7	852835.7	-263060.0
2534	725448.8	959408.0	-233959.2
2535	824643.3	1033244.7	-208601.4
2536	940862.6	1170846.4	-229983.8
2537	1137610.6	1369260.4	-231649.8
2538	1406310.1	1763591.3	-357281.2
2539	1411039.3	1832825.2	-421785.9
2540	1806682.0	1924263.1	-117581.1
2541	2248089.4	1774066.4	474023.0
2542	2215179.9	1907390.6	307789.3
2543	2768064.8	2497845.4	270219.4
2544	2884702.7	2759548.8	125153.9
2545	2923941.4	2781072.0	142869.4
2546	3326014.5	3143385.7	182628.8
2547	3922431.6	3846221.6	76210.0
2548	4436676.4	4763679.6	-327003.2

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2549)

ด้านการเกษตรก็เช่นกันถือว่าแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการสร้างผลผลิตร่วมกับที่ดิน เทคนิคในภาคการเกษตรของประเทศไทยนั้นเป็นแบบเก่าที่ทำมาดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ การผลิตจึงเป็นในลักษณะการใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก (labour intensive) และแรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ขาดความรู้เนื่องจากไม่ได้รับการศึกษามากนักส่วนมากเป็นการเรียนรู้การผลิตด้วยตนเองที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษบุคคลในวัยแรงงานจะเริ่มตั้งแต่อายุยังน้อยซึ่งเป็นหลักทั่วไปของประเทศกำลังพัฒนาการที่พื้นที่ทำการเกษตรมีจำนวนจำกัดและประชากรเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ ทำให้การผลิตในการเกษตรที่มีการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่อยู่แล้วนั้นเพิ่มขึ้นได้อีกน้อยมาก

ทำให้เกิดปัญหาการทำงานต่ำกว่าระดับความสามารถ นอกจากนี้การเกษตรขึ้นกับฤดูกาลทำให้เกิดการอพยพจากชนบทเข้าเมืองเพื่อหางานทำเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ในลักษณะแรงงานชั่วคราวเมื่อถึงฤดูการเพาะปลูกเก็บเกี่ยวก็จะกลับไปสู่ภาคเกษตร แรงงานที่อพยพเข้าเมืองก่อให้เกิดปัญหาว่างงาน ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา

ตารางที่ 1.9 โครงสร้างสินค้าเข้าของประเทศไทย

(หน่วย: ร้อยละ)

ปี	เชื้อเพลิง	ทุน	วัตถุดิบ	อื่นๆ	รวม
2545	11.57	30.31	45.85	12.26	100
2546	11.91	30.31	44.82	12.97	100
2547	13.99	28.26	45.54	12.21	100
2548	17.72	28.60	42.32	11.36	100
2549 (ม.ค.-ส.ค.)	19.94	28.01	40.96	11.09	100

ที่มา: กระทรวงพาณิชย์ (2549)

ทางด้านแรงงานในภาคการเกษตรนั้นส่วนใหญ่มียุวมักมีสภาพล้าหลังระดับการศึกษาต่ำเนื่องจากจำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานเป็นผู้ที่มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษาถึงกว่าร้อยละ 51.83 ในปี 2544/2545 (ตารางที่ 1.10) ทำให้ความสามารถในการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตให้ดีขึ้นมีจำกัด ปัญหาต่างๆ ด้านแรงงานทำให้ประสิทธิภาพการผลิตของประเทศไทยต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับภาคการผลิตอื่น ถ้าเราสามารถแก้ปัญหาด้านคุณภาพแรงงานทางภาคการเกษตรได้เป้าหมายในการที่ให้อัตราความเจริญเติบโตทางภาคการเกษตรสูงขึ้นย่อมเกิดขึ้นได้และจะสามารถทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตมากขึ้น จากผลิตภาพแรงงานภาคการเกษตรที่เพิ่มขึ้นซึ่งก็จะส่งผลต่ออัตราความเจริญเติบโตในทางบวกต่อภาคการเกษตร

ดังนั้น กล่าวได้ว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญที่เป็นพื้นฐานให้กับตัวขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจอื่นๆพร้อมต่อการนำพาประเทศไปสู่การพัฒนา เพราะทรัพยากรมนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ด้วยตนเองขณะที่ตัวขับเคลื่อนอื่นๆ ไม่สามารถพัฒนาได้ด้วยตัวเองต้องพึ่งพาทรัพยากรมนุษย์เป็นตัวผลักดันให้เกิดการพัฒนา ดังนั้นการที่ประเทศต่างๆ มุ่งเน้นที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็น ภาคเกษตรกรรม หรือ ภาคเศรษฐกิจอื่นๆ จำเป็นต้องมีการปรับปรุงกำลังคนในประเทศให้มีคุณภาพ และทำให้แรงงานมี ทักษะ ความรู้ ความสามารถเสียก่อนและจากความต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์นั้นจำเป็นต้องมีการลงทุนในทุน

มนุษย์โดยผ่านทางการศึกษา การวิจัยและพัฒนา เพื่อเพิ่มความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพของทรัพยากร มนุษย์ในประเทศให้สูงขึ้น

ตารางที่ 1.10 ระดับการศึกษาของสมาชิกครัวเรือนเกษตร ปี พ.ศ. 2544-2545

รายการ	หน่วย	2538/2539		2544/2545	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ครัวเรือนเกษตร	ล้านครัวเรือน	5.50	-	5.51	-
ขนาดครัวเรือน	คน/ครัวเรือน	4.80	4.79	4.43	4.54
ขนาดแรงงาน	คน/ครัวเรือน	3.42	3.28	3.06	3.13
ประชากรเกษตร	ล้านคน	26.35	100	25.04	100
ชาย	ล้านคน	13.06	49.57	12.55	50.10
หญิง	ล้านคน	13.29	50.43	12.50	49.90
การศึกษา	ล้านคน	24.58	100	23.95	100
ต่ำกว่าภาค	ล้านคน	6.92	28.17	5.20	21.70
บังคับ	ล้านคน	11.70	47.59	12.42	51.83
สูงกว่าอื่นๆ	ล้านคน	5.96	24.24	6.34	26.46
ภาคบังคับ	ล้านคน				

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2545)

จากการที่ความรู้ความสามารถของทรัพยากรมนุษย์หรือทุนมนุษย์เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญที่จะนำประเทศไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจ สำหรับประเทศไทยซึ่งจัดได้ว่าเป็นประเทศเกษตรกรรม และได้ให้ความสำคัญกับภาคเกษตรกรรมไม่แพ้ภาคเศรษฐกิจอื่นๆ อีกทั้งแรงงานในภาคเกษตรยังคงมีความสำคัญค่อนข้างสูงแต่ระดับการศึกษาที่แรงงานมีนั้นยังอยู่ในระดับที่ต่ำ ทำให้เกิดประเด็นปัญหาขึ้นมาว่าถ้าระดับการศึกษาของแรงงานภาคเกษตรที่เพิ่มขึ้นนั้น จะส่งผลอย่างไรต่อความเจริญเติบโตทางภาคการเกษตร เนื่องจากสภาพข้อเท็จจริงที่พบว่าแรงงานภาคเกษตรแม้ว่าจะได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น (ตารางที่ 1.10) แต่การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรสู่นอกภาคเกษตรกลับมีมากขึ้น ซึ่งน่าจะทำให้ผลิตภาพแรงงานเพิ่มขึ้น แต่พบว่าผลิตภาพแรงงานภาคการเกษตรแม้ว่าจะเพิ่มขึ้นแต่เมื่อเทียบกับนอกภาคเกษตรแล้วพบว่าความแตกต่างของผลิตภาพของทั้งสองภาคการผลิตมีมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ น่าจะเป็นผลมาจากแรงงานภาคเกษตรที่เหลืออยู่นั้นเป็น

แรงงานสูงอายุที่ไม่สามารถเข้าสู่ภาคเกษตรหรืออีกสาเหตุหนึ่งเกิดจากการที่มีแรงงานมีระดับการศึกษาต่ำทำให้ขาดความรู้เพียงพอที่จะสามารถนำเทคโนโลยีมาทดแทนแรงงานคนที่จะช่วยเพิ่มผลิตภาพและประสิทธิภาพในการการผลิตให้สูงขึ้น ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาในประเด็นที่ว่า บทบาทของทุนมนุษย์ที่จะมีผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและผลผลิตทางการเกษตรของไทย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาทางด้านต่างๆ ในภาคการเกษตรของประเทศไทย
2. ศึกษาถึงผลิตภาพรวมภาคการเกษตรและปัจจัยที่กำหนดอัตราการเจริญเติบโตของผลผลิตในภาคการเกษตรของไทย
3. ศึกษาถึงผลกระทบของทุนมนุษย์ทางด้านต่างๆ ที่จะส่งผลต่อผลิตภาพการผลิตรวมภาคการเกษตร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการศึกษาครั้งนี้ หน่วยงานของรัฐสามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้ในการกำหนดกรอบหรือวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจการเกษตรให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงของภาคการเกษตรของประเทศไทยได้ นอกจากนี้การศึกษานี้ยังสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาคุณภาพของแรงงานให้เหมาะสมกับภาคการเกษตรของประเทศไทยได้ต่อไป

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตของข้อมูลซึ่งในการศึกษาถึงบทบาทของทุนมนุษย์ที่มีผลต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นจะศึกษาในช่วงปี 2531-2549 เนื่องจากระบบการศึกษาในช่วงเวลานี้มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อยกล่าวคือในช่วง ปี 2520 ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาจากระบบ 4:3:2 (ประถมศึกษา 7 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี มัธยมศึกษาตอนปลาย 2 ปี) เป็นระบบ 6:3:3 (ประถมศึกษา 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี มัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี) โดยเก็บรวบรวมข้อมูล

จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ทุนมนุษย์ทางการศึกษาซึ่งในครั้งนี้จะประยุกต์ใช้วิธี output-base approach ของ Arriagada (1992) ซึ่งการวัดวิธีนี้จะใช้จำนวนปีที่ใช้ในการศึกษาต่อกำลังแรงงานในการวัดทุนมนุษย์ในแต่ละปีซึ่งสำนักงานสถิติแห่งชาติได้จำแนกการศึกษามาตามขั้นการศึกษาที่สำเร็จไว้ ดังนี้ โดยกำหนดให้ปีจ่ายแรงงานที่ได้รับการศึกษา 1 ปี มีระดับทุนมนุษย์สะสมอยู่ 1 หน่วย

ทุนมนุษย์ทางการลงทุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตด้านต่างๆ ให้กับเกษตรกรในภาคการเกษตร จะใช้ตัวแปรแทน (proxy) คือ สัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศภาคการเกษตรต่องบประมาณรายจ่ายประจำปีด้านการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตในด้านต่างๆ และการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับเกษตรกรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ทุนมนุษย์ทางการประดิษฐ์คิดค้นทางด้านเทคโนโลยี จะใช้ตัวแปรแทน(proxy) คือ สัดส่วนผู้จดสิทธิบัตรทางการประดิษฐ์คิดค้นของไทยต่อทั่วโลก

ตัวแปรทางการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยทางการเกษตร จะใช้ตัวแปรแทน (proxy) แทนคือสัดส่วนมูลค่าการนำเข้าเครื่องจักรกลทางการเกษตรกับมูลค่าการนำเข้าทั้งหมด โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าเทคโนโลยีจะฝังตัว (Embodies) อยู่เครื่องจักรต่างๆ มูลค่าการนำเข้าเครื่องจักรกลทางการเกษตรมากขึ้นเท่าใด หมายความว่า ความต้องการเทคโนโลยีที่ไม่เคยมีมาก่อนในท้องถิ่นนั้นมีเพิ่มมากขึ้น

วิธีการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) โดยเก็บรวบรวมเอกสารและงานวิจัยต่างๆ จากแหล่งที่มาหลายแห่ง ดังนี้

1. มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศภาคการเกษตร ณ ราคาประจำปี 2531 ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. ปัจจัยทุนมนุษย์ทางการศึกษา ใช้จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยวิธีการคำนวณ ก็คือ นำเอาจำนวนแรงงานที่แยกตามระดับการศึกษาในแต่ละปีคูณด้วยจำนวนปีที่ใช้ในการศึกษาซึ่งเป็นน้ำหนักถ่วง หลังจากนั้นนำตัวเลขมารวมกันในแต่ละระดับในแต่ละปีแล้วคูณด้วยหนึ่งพันก็จะได้ปีการศึกษาทั้งหมดของแรงงานในแต่ละปี หลังจากนั้นก็เอาจำนวนแรงงานทั้งหมดมาหารก็จะได้จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยต่อกำลังแรงงาน ซึ่งข้อมูลก็นำมาใช้มาจากรายงานการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จะใช้วิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา (descriptive method) เพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทของทุนมนุษย์ที่มีต่ออัตราการเจริญเติบโตภาคเกษตร

2. เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และ 3 จะใช้วิธีวิเคราะห์เชิงปริมาณ (quantitative method) โดยสมการเชิงเดี่ยว (Single Equation) ซึ่งสามารถใช้วิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Squares Method : OLS)